

Metodický list pre učiteľov a učiteľky

VYUŽÍVANIE UMELECKÝCH DIEL PRI VYUČOVANÍ DEJEPISU

Námety na aktivity a diskusiu voľne nadväzujú na krátke cvičenie vytvorené HistoryLabom, ktoré nájdete na tomto odkaze: akciazet.sng.sk/pridane/co-hovorili-o-obraze

Séria námětov na aktivity a diskusie vychádza z témy umenia a kultúry 50. rokov 20. storočia, ktorú rozširuje a prepája s ďalšími oblasťami – politickou a spoločenskou. Námety sú spracované vo forme zadania na samostatných pracovných listoch. Zadávanie rozvíja nadväzujúce témy, je možné ich však využiť aj jednotlivo podľa aktuálnej potreby. Metodický list obsahuje metodické podklady pre učiteľov a učiteľky k aktivitám v pracovných listoch – vzhľad do rozoberanej témy, zhrnuté najdôležitejšie informácie, pedagogické ciele aktivít, možnosti, ako dané aktivity vyhodnotiť i súvisiace námety na diskusiu. Navrhované námety rozvíjajú vizuálnu gramotnosť, kritické myslenie, motivujú zapájanie do diskusie a formulovanie vlastného názoru, prepájajú históriu so súčasnosťou i viaceré oblasti poznania. Sú tiež zamerané na prácu so zdrojmi a interpretáciu či analýzu výtvarných diel.

MEDIÁLNY PORTRÉT

Metóda práce

analýza textu, formulovanie definície na základe tejto analýzy, myšlienková mapa, diskusia

Cieľ

porozumieť, čo znamená budovanie kultu osobnosti a priblížiť spôsoby a dôvody tohto javu

Kult osobnosti označuje neprímerané zveličovanie (glorifikáciu) vlastností a zásluh konkrétnej osoby.

Takýmto spôsobom bol Stalin prezentovaný pred verejnosťou v akejkoľvek forme. Vtedajšia tlač nemohla byť výnimkou. V slovnom prejave sa s jeho menom spájali prívlastky poukazujúce na kvality a hodnoty osobnosti, ako napríklad milovaný, veľký či múdry.

Práca s úryvkom z detského časopisu zväzňuje pocit všadeprítomného kultu Stalinovej osobnosti. Súčasťou propagandy bolo ovplyvňovať aj deti už od najmladšieho veku a dosiahnuť tak požadované vnímanie nielen Stalina, ale aj vtedajšieho režimu.

Cieľom aktivity je na základe prečítaného textu a vedomostí o J. V. Stalinovi a prezentovanom období uvažovať nad **spôsobom prezentácie jeho osobnosti** v socialistickej spoločnosti. Aktivita umožňuje prehľadnejšie uvažovať nad týmito otázkami a pomôže žiakom a žiačkam pokúsiť sa sformulovať vlastnými slovami to, čo označujeme ako kult osobnosti.

Myšlienky žiakov a žiačok je vhodné v rámci spoločnej diskusie zapisovať na viditeľné miesto a postupne dopĺňať podľa ďalších reakcií. Pre väčšiu voľnosť v dopĺňaní a hľadaní ďalších pojmov môže poslúžiť **myšlienková mapa**. Až po vyjadrení všetkých priblížite žiakom a žiačkam definíciu. Spomeňte ďalšie obdobia, v ktorých bol kult osobnosti uplatnený a diskutujte o ich spoločných znakoch.

Pripravili:

Miroslava Mišová a Barbora Tribulová
v spolupráci s Ústavom pre štúdium
totalitných režimov (Tereza Arndt,
Bohumil Melichar, Čeněk Pýcha)

Veková kategória:
8., 9. ročník ZŠ, SŠ

Vyučovacia predmet: dejepis

Grafická úprava: Branislav Matis

Medzipredmetové vzťahy:
výtvarná výchova, umenie a kultúra,
dejiny umenia, občianska náuka

Jazyková korektúra: Miroslava Plesníková

<https://linktr.ee/edu.SNG>

NA VEČNÚ SLÁVU

Metóda práce

analýza výtvarného diela, diskusia

Cieľ

- rozvoj vizuálnej gramotnosti
- v rámci vyhodnotenia aktivity stručné zopakovanie poznatkov o zobrazených osobách
- porozumieť jazyku výtvarného umenia v súvislosti so spôsobom prezentácie absolutistických vládcov a dokázať odhaliť a identifikovať prvky, ktoré výtvarné umenie na tento účel využíva a prečo

Priblížte si so žiakmi a žiačkami prvky, ktoré majú obe diela spoločné:

- zobrazovaná osobnosť je v strede kompozície, ostatné postavy sú dynamicky rozmiestnené do kruhu okolo nej
- ostatné postavy k tej ústrednej vzhliadajú
- v oboch dielach sa ako dynamický prvok objavujú oblaky a zvlnená drapéria
- vedľajšie postavy prinášajú dary alebo nesú znaky ustanovujúce význam osobnosti (vlajky, koruna...)
- všetko smeruje k ústrednej postave, ktorá je najžiarivejším bodom kompozície

Takáto kompozícia, kedy sa všetko sústreďuje okolo jednej postavy a tá je vyzdvihovaná všetkými kompozičnými prvkami, niekedy aj vynášaná na oblakoch, sa nazýva **apoteóza** alebo zbožštenie. Zobrazovaná postava je až nadprirodzene oslavovaná. Pôvodne išlo o náboženský motív nanebovstúpenia Krista alebo nanebovzatia Panny Márie, postupne sa takto zobrazovalo nanebovzatie aj iných svätcov. V neskorších obdobiach sa rovnaká kompozícia začala využívať pri zobrazovaní panovníkov, aby sa tým potvrdila ich zvrchovanosť nad ostatnými. Takéto zobrazenie slúži k budovaniu kultu osobnosti.

OTÁZKA

Uplatňujú sa podobné metódy zobrazovania osobností aj v súčasnosti?

ROZŠIRUJÚCE CVIČENIE

Aj fotografie môžu plniť úlohu idealizovaného portrétu. Jedno z cvičení aplikácie HistoryLab sa zaoberá fotografiou prezidenta Masaryka.

Zdroj:

lms.historylab.cz/katalog/cviceni/prezident-masaryk-na-fotografii

LEPŠIA SKUTOČNOSŤ

1

Metóda práce

analýza výtvarného diela, práca s textom a jeho prepis, diskusia

Cieľ

analýzou a vlastnou tvorivou činnosťou priblížiť možnosti, príčiny a dôsledky manipulovania prezentácie skutočnosti

Cenzúra označuje kontrolu a obmedzovanie rôznych aktivít, najčastejšie šírenia informácií v rôznych podobách. Takáto kontrola sleduje vždy určený cieľ. Počas minulého režimu cenzúra médií, ale aj iných aktivít (okrem iného aj umeleckých) prebiehala pod vplyvom štátnej propagandy a oficiálnej ideológie.

Cenzúra v období socializmu často smerovala k eliminácii zobrazovania akýchkoľvek negatívnych prejavov, ktoré by mohli byť spojené napríklad s nespokojnosťou ľudí s režimom. Opýtajte sa žiakov a žiačok, prečo bolo podľa nich dôležité pre štát, aby umelecké diela a médiá podávali pozitívny obraz o živote v krajine.

Námety na aktivity rozvíjajú túto tému cez prácu s výtvarným umením aj s textom.

Pred aktivitou rozdeľte triedu na dve skupiny tak, aby polovica pracovala s pracovným listom s maľbou M. Medveckej a druhá polovica s fotografiou M. Martinčeka. Žiaci a žiačky si pracovné listy navzájom neukazujú, nedostanú tiež žiadnu bližšiu informáciu o dielach. Po dokončení aktivity si spoločne prejdite odpovede, aby všetci získali informácie o oboch dielach. Diela si môžete pozrieť detailnejšie vo vysokom rozlíšení na týchto odkazoch:

webumenia.sk/dielo/SVK:OGD.O_1713

webumenia.sk/dielo/SVK:SNG.UP-DK_2812

Navzájom ich porovnajte.

Prezradte žiakom a žiačkam názvy diel.

Kontingent predstavoval pevne stanovené množstvo tovaru, ktoré museli roľníci povinne odovzdávať štátu. Zamyslite sa spoločne, ako mohli takéto odovzdávanie obyvatelia vnímať. Následne si priblížte špecifiká oboch médií — maľby a fotografie. Žiaci a žiačky uvažujú, aké majú možnosti a limity pri manipulácii so skutočnosťou. Čo musí spraviť maliar/ka a čo fotograf/ka, aby obraz či fotografia zobrazovali zmenenú skutočnosť?

AKCIA

ML 3

ZET

2

Druhá aktivita pracuje s porozumením textu a jeho prepisom. Aktivitu je vhodné viesť v dvoch častiach. Po prečítaní úryvku sa v triede spoločne porozprávajte o obsahu. Otvorte diskusiu o tom, ako na žiakov a žiačky text pôsobí. Kladte im otázky, aby si čo najviac zachytenú situáciu priblížili: O čom sa postavy zhovárajú? V akej pozícii je Emil Filla a v akej Richard Wiesner? Ako by ste sa vy cítili na mieste Fillu? Prečo? Po tomto rozhovore je úlohou žiakov a žiačok napísať stručnú správu zo zasadania podľa úryvku, no zásadnou zmenou je pozitívny charakter tejto správy. Cieľom je podať taký obraz o udalosti, aby v čitateľoch nezanechala žiaden negatívny dojem. Pri prepise žiaci a žiačky prirodzene využijú mechanizmy, ktoré sú potrebné na manipuláciu skutočnosti. Spoločne analyzujte jednotlivé kroky, pýtajte sa žiakov a žiačok, ako nad nimi uvažovali, do akej miery ich využili a prečo. Najprv je potrebné identifikovať tie momenty, ktoré nevyhovujú nášmu účelu. Tie je potom potrebné úplne odstrániť alebo zmeniť. Môžu byť tiež nahradené podľa nášho zámeru. Prepisy textu si podľa záujmu prečítajte. Analyzujte, kto sa na čo zamerl, nakoľko kto zmenil obsah a čo všetko sa muselo v jednotlivých prepisoch zmeniť, aby udalosť nadobudla pozitívny charakter. Na záver sa otvára priestor na úvahu, ako by takúto správu mohol vnímať samotný Filla, ktorého spomienky na túto udalosť sú úplne odlišné. Čo by mohlo byť cieľom takejto správy, ak by sa mala dostať k širšej verejnosti?

Pri diskusii si môžete aj ukázať diela, ktoré boli predmetom stretnutia komisie:

webumenia.sk/dielo/SVK:TMP.533

webumenia.sk/dielo/SVK:TMP.532

webumenia.sk/dielo/SVK:SNG.K_7165

Aktivitu môžete prepojiť s diskusiou o cenzúre s presahom do súčasnosti. Dnes žijeme v spoločnosti, kde by mal mať každý právo na vyjadrenie vlastného názoru. Je však možné takto vyjadriť čokoľvek a akýmkoľvek spôsobom? Môže mať sloboda prejavu určené svoje hranice a stále byť slobodnou? Fungujú v súčasnosti nejaké prostriedky na kontrolu a selekciu toho, čo sa objaví vo verejnom priestore – fyzickom i digitálnom? Aký na to môže byť dôvod? Porozmýšľajte v triede nad konkrétnymi príkladmi a viac ich analyzujte. Kedy je takýto zásah oprávnený? Aké ciele môže sledovať a komu môže či by mal slúžiť? Dôležité je ale pri takejto diskusii zdôrazniť, že cieľom každej cenzúry nie je meniť pohľad na skutočnosť.

PLAGÁTY

Metóda práce

analýza a komparácia plagátov, diskusia

Cieľ

porozumieť špecifikám, prejavom a cieľom reklamy a propagandy a rozdielu medzi nimi

Oba plagáty si môžete pozrieť na Webe umenia a preskúmať ich vo vysokom rozlíšení na odkazoch:

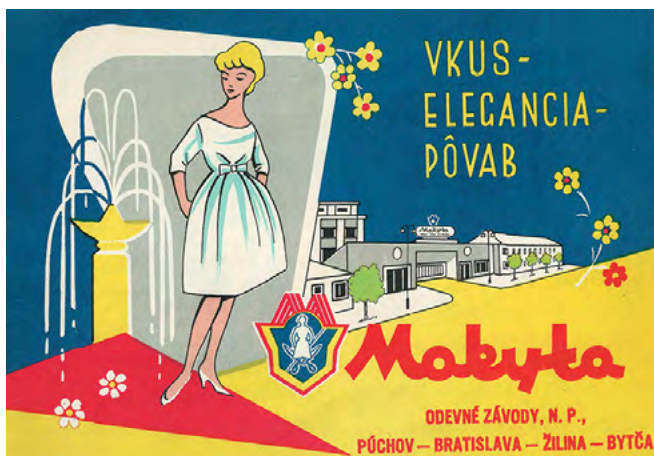
webumenia.sk/dielo/SVK:TMP.355

webumenia.sk/dielo/SVK:TMP.347

Vybrané plagáty predstavujú reklamy na produkty (odevy, kozmetika). **Reklama** je špecifický druh komunikácie, je to forma propagácie výrobku alebo služby. Cieľom reklamy je osloviť čo najviac ľudí a ovplyvniť cieľovú skupinu, pre ktorú je určená. Je to nástroj, ktorý sa využíva na informovanie, presvedčanie či pripomínanie nejakého tovaru, služby či idey. Reklama využíva rôzne prvky, aby čo najlepšie dosiahla požadovaný cieľ. Ten môžeme sledovať aj na vybraných plagátoch.

Priblížte si so žiakmi a žiačkami najprv tie prvky, ktoré sú pre oba plagáty spoločné:

- **Text - jednoduchý slogan**, ktorý stručne a výstižne priblíži produkt. Mal by byť zrozumiteľný a mal by na prvý pohľad zaujať. Diskutujte so žiakmi a žiačkami, či tieto slogany spĺňajú uvedené podmienky.
- **Názov značky** produktu, ktorý sa propaguje (Makyta, Lalaghé). Porozprávajte sa o tom, kde a v akej forme sa na plagátoch nachádzajú a prečo (Názvy sú najväčšie, všimneme si ich ako prvé, sú však umiestnené v dolnej časti plagátu. Reklamy zachovávajú ich špecifický typ písma, preto sa líšia od ostatného textu).
- **Zobrazené produkty**, ktoré propagujú, **no každý iným spôsobom**. Reklama propagujúca odevný závod Makyta pracuje so stylizovanou **ženskou postavou** v šatách. Cieľom tu nie je zobraziť konkrétny odev, ktorý Makyta ponúka, ale skôr akúsi univerzálnu formu vkusu a elegancie. Naopak, reklama na kozmetiku zobrazuje konkrétne výrobky. Doplnená je taktiež o ženskú postavu, ktorá výrobky využíva.
- **Náčrt architektúry**, ktorým sú plagáty doplnené.

Rozdiel medzi plagátmi si žiaci a žiačky uvedomia, keď hlbšie analyzujú význam spoločných prvkov:

- **Slogan:** druhý plagát je nositeľom **politicky zafarbeného sloganu**. Vysvetlite si pojem budovateľ. Reklama tak nenápadným spôsobom tlmočí to, že všetky ženy, pre ktoré je táto kozmetika určená, sú budovateľkami – a teda podporovateľkami vtedajšieho systému.
- **Ženská postava:** postava na druhom plagáte je oblečená do odevu, ktorý jasne odkazuje na ideológiu minulého režimu. Porozprávajte sa o úlohe robotníckej triedy počas socializmu.
- **Náčrt architektúry:** zatiaľ čo budova na prvom plagáte jasne odkazuje na závod Makyty (logo nad vchodom), pri budove na druhom plagáte vidíme jasný odkaz iba na minulý režim vo forme červenej vlajky.

Po analýze rozdielnych prvkov ešte raz spoločne definujte **cieľ oboch plagátov**. Oba propagujú produkty, no druhý plagát rovnako propaguje, podporuje aktuálny politický režim a jeho ideológiu. Inštitucionalizované šírenie myšlienok a názorov, ktoré sú politicky orientované a prispôsobené požiadavkám ideológie, nazývame **propaganda**. Plní niekoľko funkcií: informuje o aktuálnom politickom dianí, ktoré podáva v duchu príslušnej ideológie; nabáda verejnosť na podporu tejto ideológie; šíri jej základné myšlienky a hodnoty; rozrušuje a napáda hodnoty a myšlienky cudzej ideológie. Porozprávajte

sa o tom, prečo je propaganda mimoriadne dôležitá v totalitných režimoch.

Aktivita rozvíja vizuálnu gramotnosť a pomáha citlivo odsledovať nástroje na propagáciu ideológie, využité vo výtvarnom i textovom prejave, a porozumieť im.

ROZŠIRUJÚCE CVIČENIE 1

Socialistická ideológia v 50. rokoch slúbovala ženám emancipáciu.

Na túto tému sa zameriava cvičenie v aplikácii HistoryLab „Jak viděli ženu?“

historylab.cz/katalog/cviceni/jak-videli-zenu

ROZŠIRUJÚCE CVIČENIE 2

Zobrazenie ženskej postavy na reklamných plagátoch má dlhú tradíciu. Analýzu jedného plagátu si môžete vyskúšať v aplikácii HistoryLab.

historylab.cz/cviceni/jakou-zenu-vybrali-pro-reklamu

MEDIÁLNY PORTRÉT

Prečítajte si text

z detského časopisu Ohník z roku 1952

Ohník č. 8, roč. 5, 15.12.1952

1

Podčiarknite v texte slová alebo slovné spojenia, ktoré podľa vás vytvárajú hlavnú charakteristiku osoby J. V. Stalina. Ako by ste vnímali takúto osobu?

2

Premýšľajte, prečo sa text objavuje v časopise pre deti. Čo mohlo byť jeho hlavným cieľom?

3

Podľa úryvku a vašich odpovedí skúste sformulovať definíciu javu, ktorý nazývame budovanie kultu osobnosti.

V akých iných obdobiach a krajinách sa môžeme stretnúť s budovaním kultu osobnosti?
Čo majú spoločné?

NA VEČNÚ SLÁVU

Porovnajte diela

*Vďakyvzdanie československého ľudu
generalissimovi J. V. Stalinovi z roku 1952
a Apoteózu Ľudovíta XIV. z polovice 18. storočia.*

Zamerajte sa na detaily, celkovú kompozíciu, zobrazenú atmosféru i dojem, ktorý vo vás diela vyvolávajú.

Skúste označiť a opísať najdôležitejšie/najzaujímavejšie spoločné prvky (obsahové i formálne, teda to, čo je zobrazené, aj ako je to zobrazené).

Jan Čumpelík, Jan Sochoř a Alena Čermáková:
Vďakyvzdanie československého ľudu generalissimovi J. V. Stalinovi. 1950 — 1952.
Reprodukcia z časopisu Československý voják 1952.

Jean Audran: Apoteóza Ľudovíta XIV. 1750 – 1756. Galéria mesta Bratislavy.

**Akým spôsobom sú vykreslené obe osobnosti?
Prečo?
Čo je cieľom oboch diel?**

LEPŠIA SKUTOČNOSŤ 1

Preskúmajte dielo od Márie Medveckej

Porozmýšľajte a do riadku nižšie skúste stručne opísať, čo sa na výjave deje.

Všímajte si, aké postavy sú zobrazené, ich výrazy a postoje a ich činnosť.

Do menších riadkov zapíšte pojmy, ktoré podľa vás toto dielo čo najlepšie vystihujú — ako na vás pôsobí, čo vás na ňom najviac zaujalo, akú atmosféru autorka zachytila a pod.

Preskúmajte dielo od Martina Martinčka

Porozmýšľajte a do riadku nižšie skúste stručne opísať, čo sa na výjave deje.

Všímajte si, aké postavy sú zobrazené, ich výrazy a postoje a ich činnosť.

Do menších riadkov zapíšte pojmy, ktoré podľa vás toto dielo čo najlepšie vystihujú — ako na vás pôsobí, čo vás na ňom najviac zaujalo, akú atmosféru autor zachytil a pod.

2

Prečítajte si nasledujúci úryvok

zo stenografického záznamu diskusie členov Zväzu českých výtvarných umelcov s výtvarníkom Emilom Fillom. Predmetom diskusie bol cyklus kresieb národných piesní, ktoré autor plánoval vystaviť. Úloha členov komisie bola vyjadriť na predložené diela názor, zhodnotiť ich kvalitu a vhodnosť vystavenia pre verejnosť, pričom boli sledované ideologické požiadavky na umelecký prejav tých čias.

Diskusia sa konala 21. 6. 1951.

FILLA Táži se, zda je zde tendence poukazovat na negativní stránky myšl. věcí.

WIESNER (PRESEDA) Předpokládal jsem, že víš o našem dění a našich směrnících. Ve své předmluvě jsem mluvil také o tvých krajinách. Nemůžeš si stěžovat, že byly odmítnuty. Svou poslední tvorbou jsi nám dal, jak se říká "rovnou nohou do talíře". Nesmíš nás podceňovat. Razíme zde určitou socialistickou renesanci celého našeho výtvarnického dění, musíme postupovat etapově, na všechny spravedlivě stejně. Ideálem dnešního výtvarníka je to, udělat takové dílo, aby se líbilo lidem a také výtvarníkům.

FILLA Mám dojem, že se podniká všechno, aby má díla nebyla vystavena. Chcete mi i to vzít? Vy mně tady kritizujete a hledáte hnidy a vedle je výstava, která je přímo odstrašující. A to se smí vystavovat?

WIESNER To je výstava, která nemá nic společného s profesionálním malířstvím. To je lidová tvořivost v SNB.*

Skončeno o 2:30 ráno.

Poznámka redakce: Výstava nebyla povolena.

(časopis Student, 1968, ročník IV, č. 17, s. 4-5, č. 18, s. 10-11)

*SNB - Sbor národní bezpečnosti

V texte identifikujte tie momenty, ktoré spôsobili nepríjemné pocity a vytvárajú tak podľa vás negatívny charakter textu. Pomôcť vám môžu poznámky, ktoré si budete do textu priamo vpisovať či podčiarkovanie kľúčových slov.

Do riadkov nižšie napíšte správu o tejto diskusii, ktorej cieľom však bude podať pozitívny dojem zo stretnutia. Udalosť prepíšte tak, aby už nevyvolávala žiadne negatívne pocity, ale práve naopak, pričom ale ostane zachovaná pôvodná obsahová línia.

PLAGÁTY

Pozorne si pozrite oba plagáty

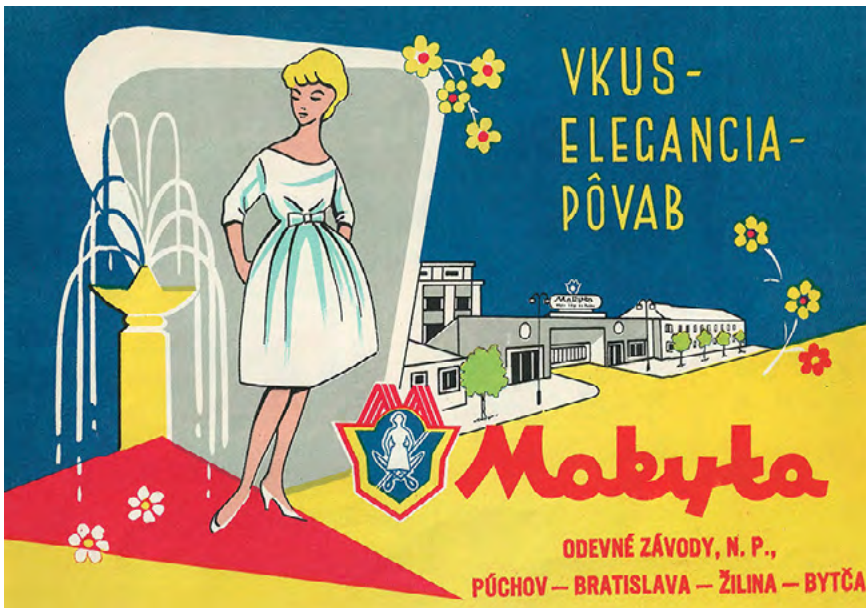
Vezmite si dve fixky či ceruzky rôznych farieb.

Jednou farbou označte na oboch tie prvky, ktoré majú spoločné.
Druhou farbou tie, ktoré sa vyskytujú iba na jednom z nich.
Sledujte pri tom ich zámer, formu aj celkovú kompozíciu plagátu.

Jednotlivé značky doplňte aj stručným popisom, akú úlohu na plagáte majú, aký je ich význam a ako na vás pôsobia.

Zamerajte sa okrem iného na to:

- ako plagáty pracujú s textom?
- čo texty vyjadrujú? čo znamená pojem budovateľky?
- ako sú zobrazené ženské postavy? čo majú oblečené?
- akú úlohu majú na plagáte a ako s ním súvisia?
- ako sa vzťahujú ďalšie prvky k celkovému obsahu plagátu?

Vkus, elegancia, pôvab, produktová reklama.
Reprodukcia z publikácie Piešťany, včera a dnes. 1961.

Reklama na kozmetiku Lalaghé.
Reprodukcia z časopisu Móda - textil. 1952/1.

Ako nazývame takýto druh informácie?

.....

Aký je jej hlavný cieľ?

.....

V čom sa líši zámer druhého plagátu od prvého?

.....

.....

.....

.....